

L'EIXAM

LA REVISTA DE L'ASSOCIACIÓ
AMICS DE NONASP
ANY 18 • NÚMERO 16 • AGOST DE 2014



Associació declarada d'UTILITAT PÚBLICA. O M 26/12/2006

URL: www.amicsdenonasp.org - email: amics@nonasp.cat



Ana María Moix a Sitges al 1974. Foto Colita

**Ana María Moix Meseguer
(1947-2014)**

SUMARI

1. - Portada.
2. - Sumari. Editorial.
3. - Ana M. Moix Meseguer.
- 4 a 5. - Entrevista a Luisa Meseguer.
- 6 a 7. - Pregó de Festes.
- 8 a 9. - Records de l'Ana.
10. - Alguns records de l'Ana.
11. - Petit homenatge a Miguel.
- 12 a 13. - Lo cànem.
14. - Los canyissos.
- 15 a 17. - Actualitat de l'Associació.
- 18 a 19. - Romualdo Albiac Albiac.
20. - Contraportada. Les Marxes Senderistes.

Edita: Associació Amics de Nonasp.

Documentació i text:
J.M.Ràfales, Daniel Maza,
Mario Rius, Natacha Llop,
Lourdes Albiac, Hipòlit Solé i
Estela Rius.

Maquetació: Hipòlit Solé.

Assessorament lingüístic en català: Marc Martinez

Impremta: Terès&Antolín, SC.

Dipòsit legal: TE-51/2000



EDITORIAL

Després d'una llarga absència, esperem que no es repetisca, arriba a les vostres mans un nou número de la revista *L'Eixam*, el 16. En este volem retre homenatge a la «nena Moix», com li deien els seus amics, que ens va deixar el passat mes de febrer.

Ens endinsarem en la seua vida i memòria, també repassarem la seua obra, tot recordant un dels últims estius que va passar a Nonasp, l'any 1986, quan va vindre per a ser pregonera de les Festes Majors. Després hi va tornar, per repartir les cendres de sa mare entre els rius Algars i Matarranya, l'any 1990.

Una entrevista a Luisa Meseguer ens aproparà als orígens de la família Meseguer i als records que conserva sobre la infància de l'Ana María Moix.

A la premsa s'ha parlat molt d'ella, repassarem els reus records des d'aquesta vessant i també amb l'obituari que li va dedicar el periodista Martí Farré, que ens farà evident com era d'estimada en el món de la literatura.

Completen este número un monogràfic sobre el cultiu, tractament i transformació del cànem i un article sobre la construcció de canyissos.

Finalitzarem amb un recull de les activitats fetes per l'Associació Amics de Nonasp i un homenatge al nostre estimat «Romaldos», que també ens ha deixat a inicis d'enguany.

Esperem que gaudiu d'este número i que passeu a visitar el nostre Museu Etnològic, on podreu fer un cop d'ull als 440 m2 d'exposicions i apropar-vos als nous espais per posar en pràctica els coneixements del cànem i de la construcció de canyissos que s'expliquen en este número.

També us volem anunciar que s'ha començat a fer la primera fase del projecte *El Museu parla: Inventari i recull de memòria oral de les col·leccions del Museu Etnològic de Nonasp*, que ha rebut un ajut de l'IRMU (Institut Ramon Muntaner). Esperem tenir, ben aviat, els resultats d'este treball i que els poguéssim difondre per a coneixement de tots els interessats.



Ana Maria Moix. Foto Colita

ANA MARÍA MOIX MESEGUER

Ana María Moix Meseguer (Barcelona, 12 d'abril de 1947 - Barcelona, 28 de febrer de 2014) va ser una escriptora catalana en castellà, germana del també escriptor Terenci Moix. Sa mare era de Nonasp. Va conrear la poesia, de línia avantguardista, amb la utilització del collage. El 1970 va ser l'única veu de dona representada a l'antologia *Nueve novísimos poetas españoles*. Va mantenir bones relacions amb l'anomenada Gauche Divine i amb l'escriptor i editor Carlos Barral, Pere Gimferrer i Félix de Azúa, i entre les seues amigues es compten Ana María Matute i Cristina Peri Rossi.

Va traduir desenes de llibres, principalment del francès (Aragon, Samuel Beckett, Marguerite Duras, Amélie Nothomb, Françoise Sagan, entre d'altres autors).

Va formar part (1976-1979) de l'equip que publicava la revista *Vindicación Feminista*.

Va dirigir les col·leccions de poesia i relats de l'editorial Plaza y Janés, y Bruguera.

Morí el 28 de febrer de 2014 a la ciutat de Barcelona després de patir un càncer.

PREMIS

Premi Vizcaya de Poesía (1970 i 1985)

Premi Ciudad de Barcelona (1985 i 1995)

Premi Creu de Sant Jordi de la Generalitat de Catalunya.

Poesia

Baladas para el dulce Jim (1969)

Call me Stone (1969)

No Time for flowers (1971)

A imagen y semejanza (1983)



Ana Maria amb Ester Tusquets i Ana M. Matute. 1970. Foto César Malet

Narració

Julia (1969)

Walter, por qué te fuiste? (1973)

La maravillosa colina de las edades primitivas (1973)

Ese chico pelirrojo a quien veo cada día (1973)

Los robots. Las penas (1982)

Las virtudes peligrosas (1985)

La niebla y otros relatos (1988)

Vals negro (1995)

De mi vida real nada sé (2002)

Assaig

Veinticuatro por veinticuatro (1973).

Mara Girona: una pintura en libertad (1977).

El baix Llobregat, 29 municipis i un riu. Barcelona (1995).

Extraviadas ilustres (1996).

Poema de Mio Cid (2000).

24 horas con la Gauche Divine (2002).

De mar a mar: epistolario Rosa Chacel-Ana María Moix (1998)

Manifiesto personal (2011)



Entrevista a Luisa Meseguer*

¿Quins són els orígens dels Meseguer a Nonasp?

El primer Meseguer que va arribar a Nonasp va ser Ramón Meseguer Ibáñez, que era natural de Mont-roig (Terol). Va vindre amb un germà del seu pare per treballar al molí de farina de l'Horta. Aquí a Nonasp va conèixer a Fidela Ráfales Llop i es van casar el 07-04-1883, van tenir set fills: María (1884), Melchor (1885), Bartolomé (1888), Ramón (1890), Juan Bautista (1893), Francisco (1894) i Domingo (1899). Alguns d'ells es van morir al poc temps de nàixer.

¿Què ens pots contar dels teus pares, és a dir, els iaïos de l'Ana María, Portomeu i Raimunda?

Es van casar el 30-09-1916 a l'església de Nonasp.

La mare es deia Raimunda Cabistany Tena, tenia tres germans: Custòdia, Miguel i Florència. Ells eren de Nonasp, però el seu pare era natural de Faió.

El pare era de l'anomenada Colla del Bot; es deien així perquè sempre en feien de les seues. Tal és així que al prompte que festejava amb la mare per a saber si era bona, es va disfressar i va anar a demanar llimosna a casa seua. Ella, com era molt bona (encara ho recorden ara), li va donar patates, per lo tant, el pare va traure la conclusió que seria bona dona.

El matrimoni va tenir quatre fills: Àngela Fidela (1918), que era la mare de l'Anna María i del Terenci; Miguel (1921); Maria del Carmen (1924), que va morir al poc temps, i María Luisa (1925).

¿Com va anar la mare de l'Ana María a Barcelona?

De molt petita va agafar una malaltia i les ties Florència i Custòdia, que ja vivien a Barcelona, se la van emportar per a que els metges d'allí la curessen. Cada volta que la tornaven al poble es posava malalta i se la tenien que tornar a emportar. D'esta manera ja es va quedar a viure per sempre amb les ties a Barcelona.

La tia Florència de jove es va casar amb un noi que es deia Pedro Soler Graus, que era de Fondarella (Lleida); este va agafar tuberculosi i el van portar a Nonasp perquè pensaven que es curaria, però no, es va morir al poc temps.

Tant la tia Florència com la tia Custòdia, a Barcelona, servien a la casa d'un matrimoni ric. Després van posar una granja on venien llet al carrer Joaquin Costa, que es deia la Granja de Gavà. El tiet Miguel, que era germà de les ties i de la mare, primer va treballar a una porteria i després a una empresa de paraigües. Els tres germans, tot i que vivien a Barcelona, sempre recordaven a Nonasp amb molta nostàlgia.

¿Quins records tens de l'Ana María?

Jo me n'enrecordo que els viatges a Nonasp sempre eren una aventura per als pares de l'Ana María. No es que no sabessen el camí, ja que venien bastant sovint, però al seu pare li agradava descobrir «rutes alternatives» per arribar-hi. Ell no conduïa, era la seua dona la que ho feia (per cert, no sense perill, no en sabia massa). Mentrestant el seu pare es posava a llegir el diari, de tant en tant li anava donant instruccions de per on havien d'anar.



Ana Maria, Natacha i Montse



Natacha, José Luis, Ana Maria i Angelina a l'ermita

Mai se sabia l'hora de la seua arribada. I quan ho feien ja estaven els dos ben empipats. L'una perquè estava cansada i empenyada de donar voltes, l'altre (tocant els nassos) perquè ja començava a tenir gana, i per acabar d'adobar-ho la tia Florència al mig per ficar-hi més llenya al foc (que d'això en sabia prou).

Esta volta el motiu del seu viatge era la

comunió de la seua neboda. No venien sols, com he dit abans, venia la tia Florència i també l'Ana María (En Terenci estava desaparegut en combat com sempre en aquestes ocasions) Els va salvar que la comunió era al dia següent, sinó arriben a misses dites.

L'endemà va amanéixer un dia de gossos. Feia temps que no havia plogut tant. Ho va fer a bóts i a barrals. Tant es així que vam estar a punt d'anar a l'església amb el cotxe (ells tenien un dos cavalls) però per no donar-nos a veure no ho vam fer. Ens vam calçar les bótes d'aigua, vam agafar el paraigües (que no donàvem abast) i tot i així vam acabar bastant xops.

Una volta vam aixir de l'església vam anar cap a casa a buscar els recordatoris (ja havia deixat de ploure) i ens en vam anar a les cases dels familiars i amics per ensenyar-los a la criatura i ells li donaven un regalet (no sé com la vam convèncer perquè això no anava amb el seu caràcter, semblava que anéssem a plegar llimosna). Una volta fet el recorregut ens en vam anar cap a casa a dinar. Al dinar hi estàvem la família i a més a més Angelito, Carmen Cinta, Montse, German (encara festejaven) i el pare i la mare de la Montse.

Quan es va acabar de dinar, a l'hora de fer el cafè vam repartir fàries i l'Ana María se'n va fumar una (en un temps que no era ben vist que les dones fumessen, i molt més a un poble). En German al·lucinava, i encara ho diu avui en dia: «I se la va fumar tota, eh!!»

També me n'enrecordo de quan vam anar a tirar les cendres de la meua germana (la mare de l'Ana María i en Terenci), es van repartir als dos rius. Quan les vam tirar hi estava jo, el meu germà Miguel, el meu fill, la meua filla, la mossa que tenia l'Angelina, l'Anna María i el seu gos. Vam anar a l'Ermita i en vam tirar la mitat al Matarranya i l'altra mitat a l'Algars, això va ser l'any 1990 aproximadament.



Ana M, Angelina, Carmen Cinta
* i Natacha

Mario i Estela Rius.

Luisa Meseguer és germana de la mare d'Ana María Moix



Pregó de Festes de l'Ana María Moix (1986)

Tot va començar cap al mes de març o abril de 1986, quan l'alcalde de Nonasp, José Albiac, va demanar-li el telèfon d'en Terenci al seu oncle, en Miguel Meseguer (germà de la seua mare) per demanar-li que vingués a fer el pregó de Festes d'aquell any.

José i Terenci van parlar unes tres vegades, però en Terenci finalment va



Presentació de Festes Majors 1986

renunciar a venir a causa de la por que li feia enfrontar-se amb els records, a trobar-se un poble diferent del que ell recordava (com va dir posteriorment en les seues memòries).

Ell mateix va demanar-li a la seua germana que vingués a fer el pregó al seu lloc. El 23 d'agost de 1986, seguidament de la presentació de la reina i les dames, l'Ana María ens va oferir el seu discurs. Aquell any, juntament amb l'Ana María, també va ser invitat el conseller de cultura del Govern d'Aragó, José Bada, natural de la veïna localitat de Favara.

Acabada la presentació de les festes, tota la corporació municipal, la reina i les dames i els dos pregoners van anar al Trinquet a prendre un aperitiu; l'Ana María hi va anar acompanyada de la seua mare, l'Angelina. Per acabar, l'Ana María va deixar una dedicatòria i la seua signatura al llibre d'honor de l'Ajuntament de Nonasp i se la va obsequiar amb una placa commemorativa en agraïment a que hagués vingut a fer el pregó.

Les paraules de l'Ana Maria van ser:

«Dignísimas autoridades, miembros de la corporación municipal, señoras, señores, nonaspinos de siempre y nonaspinos de paso, en nombre del señor alcalde damos por iniciadas, hoy 23 de Agosto, las celebraciones de las fiestas de los patronos de esta villa San Bartolomé y Nuestra Señora de las Dos Aguas.

Personalment he de dir que em sento més que afalagada per aquest grandíssim honor que se'm fa a l'encomanar-me el pronunciar aquest pregó malgrat no ser nonaspina de naixement. De tota manera, el



lloc de naixement és tan sols un atzar, un accident més dels molts que es donen al llarg de la vida. El que importa, per tal de saber el que som, són els arrels, i més que les arrels, els primers records d'una vida. Part de les meves arrels i els meus records estan íntimament lligats a Nonasp pel fet de ser filla d'una nonaspina i ser d'aquest poble la meitat de la meva família.

Los recuerdos conforman buena parte de la manera de ser y de pensar de todo ser humano. Muchos veranos pasados aquí durante los años de infancia y adolescencia grabaron en mi memoria una serie de imágenes de esta villa que me han acompañado siempre. Son imágenes de un paisaje geográfico, humano y también lingüístico. La imagen, por ejemplo, del pueblo que corona una montaña rodeada de dos ríos, la ermita y el paseo, las choperas reflejadas en las aguas del Algars y el Matarranya o del Matarranya y el Algars allá donde se juntan. Todas estas imágenes no se pueden aislar de ciertas figuras humanas, de determinadas personas, vecinas de esta localidad, que ya no están aquí, ni de sus voces ni de su natural manera de expresarse en una lengua a caballo entre dos culturas que en el fondo no son tan distintas.



Ana M. fent el pregó de Festes

I entre aquests records no hi falten els de les Festes Majors. Les Festes Majors d'un poble que ja no és el mateix celebrades ara per uns nonaspins la major part dels quals, vosaltres, tampoc ho sou. Però les Festes sí que són les mateixes, les Festes són una manifestació antiga, una manifestació d'una necessitat de l'home i de les societats per tal d'intentar parar la roda boja del temps quotidià, i aquesta és una necessitat eterna que travessa el pas dels anys, dels segles i de la història.

La historia, que da sentido al presente y marca a los hombres y a las sociedades, está presente y viva en Nonaspe de una manera anímica, espiritual, en la forma de vivir y expresarse de sus habitantes. De una manera física, tangible, en la serie de restos de un pasado noble como es el castillo. Sin embargo, la historia la sentimos como un concepto abstracto, como una música que sabemos que actúa a nuestra espalda pero cuyas notas sólo de vez en cuando recogen nuestros sentidos.

Estas notas que forman la misteriosa sinfonía del pasado son las tradiciones, y las tradiciones no mueren nunca ni hay que dejarlas morir porque sería como matar una parte de nosotros mismos.

Una d'aquestes tradicions antigues, que són part de la nostra manera de ser i d'expressar el nostre entendre de la vida, són les Festes Majors. Fer-les reviure cada any és reviure un poc i per un moment també nosaltres.

Amigos todos de Nonaspe, la Fiesta Mayor ya ha empezado, que la alegría inevitablemente breve y fugaz de estos días se alargue y perdure en la memoria de todos.

Gracias por vuestra atención. Muy buenas fiestas».



Els records de l'Ana

Uno de sus primeros recuerdos fue cuando murió su abuela materna, en su pueblo natal, Nonaspe (Zaragoza). Recuerda el jardín y una ventana que daba a un precipicio y a un río, que aquella noche rugía porque había riada, y después el silbido del tren, el correo de las cinco de la tarde, que era como se contaban allí las horas. <<Tenía cinco años y me acuerdo de todo –dice- porque pensé que aquel momento era importante, que no lo olvidaría nunca>>.

En verano, tras ese tiempo de playa en Sitges, un largo viaje hasta Nonaspe, donde se juntan los ríos Matarranya y Algars. <<Entonces tenían agua y confluían en la ermita de la Virgen de las Dos Aguas. Un año hubo inundaciones y pintaron una marca de hasta donde llegó el agua, lo que me impresionaba mucho>>. El horario era a la inversa que en la playa. <<Por la mañana no se podía hacer nada a causa del calor y por la tarde nos bañábamos en el río y paseábamos por la carretera>>. En Nonaspe aprendió cosas útiles en su futura carrera como escritora. <<Escuchaba las tertulias de las mujeres que se juntaban en los portales de las casas y me enteraba de cosas desconocidas en la ciudad>>.

Pocas veces escuché hablar a Ana María directamente de sus padres. Ahora hablará de ellos, en unas memorias que se le resisten. <<Quizá sea la hora de utilizar el yo>>. Los padres, Jesús y Ángela, <<eran un poco surrealistas>>. La madre era guapísima, de un carácter fuerte, y el padre era taciturno, <<solo hablaba con chistes>>.

Fueron tres hijos, pero Miguel murió a los 18 años, cuando Ana María tenía 15. Un chico muy alegre, que nació con espina bífida. <<Eso nos marcó mucho, distorsionó la vida. Un calvario, hasta que Miguel murió>>.

El padre se hacía cargo de los talleres de pintura que crearon los abuelos. <<El negocio lo



Ana M. Moix. Foto Marce-Ki Saenz 1993

él fue al abogado: <<que te dieran de comer algo que ella sabía que no le gustaba era tortura>>.

Ana María vivió mal ese dime y direte. <<Terenci no tanto, o por lo menos él decía que no. Tenía otro carácter, él inventaba grandes películas de Hollywood a partir de esas historias. Con mi padre se llevaba muy mal desde que a los catorce años le dijo que quería ser escritor y que no quería estudiar. Hasta que mi hermano empezó a ser conocido y ya se llevaron mejor>>.

Jesús, el padre de Ana María, quería que estudiara Farmacia. <<No hagas Letras>>, le decía, <<porque si no te casas te morirás de hambre. Matricúlate en Farmacia porque aunque no te cases tendrás



un negocio tuyo. Luego hice Letras y tampoco se enteró de que escribía hasta que publiqué un cuento en Destino. Se titulaba *El hermano*, en recuerdo del hermano muerto>>.

Antes de los cuatro años Ana María iba sola al colegio del barrio, <<lo había aprendido observando a mis hermanos>>. A los siete años la pasaron a la clase de los que le doblaban la edad, <<porque ya lo sabía todo, eso era extraño y me trataban como la rara... Empecé el bachillerato tarde, hice cuatro cursos en uno>>.

Entonces aquella niña rara no hablaba. <<En la academia pedían que dijéramos en alto la edad y el domicilio. Me puse tan nerviosa que en vez de mi fecha de nacimiento dije la del descubrimiento de América. El profesor dijo: ‘¡Ah, pues se conserva usted muy bien!’>>.

Empezó a escribir a los 12 años. Terenci le prestaba libros, la llevaba al cine, con sus amigos. <<Me llevaba bien con Terenci... Él iba ya entonces

por la editorial Mateu. Allí había una chica que leía mucho y escribía muy bien, Amparo Mejía. Me dejaron un libro, *Un hombre acabado*, de Papini. El director de la escuela me dijo: ‘Uy, soy partidario de que leas de todo, pero no *Un hombre acabado*, ¡cuesta mucho llegar a ser un hombre acabado!’>>.

Terenci se fue a París, tras la huella de Néstor Almendros. <<Fue un drama familiar porque se fue el día del aniversario de la muerte de Miguel. Fueron dos disgustos para mi madre, que se fuera a París y que lo hiciera en esa fecha>>.

Cuando ya la riña con los padres fue insoportable, Terenci y Ana se fueron a vivir con las tías... Cuando ya Ana era «la nena» que escribía en los periódicos y conocía a toda la Barcelona de Bocaccio, volvía del bar más famoso de la época, recogía en la casa de sus padres a la tía Florencia, la llevaba a su casa y volvía a tomar copas... <<Me acogieron bien, hice amigos y realmente disfruté y, en comparación, aprendí en aquel ambiente vivo y estimulante más que lo que me enseñaron en la Universidad>>.

Cuando su madre empezó a leer *Julia*, una novela de Ana María que transpira autobiografía, debió de verse en ella, no quiso seguir, <<la tiró>>. Después la madre leyó su poesía tan solo. <<Estaba orgullosa, le gustaba...>>. Corrigió aquella novela, volverá a hacerlo, y escribirá de los padres <<cuando pueda decir ya la palabra yo, se me resiste tanto la primera persona...>>.

Finalmente, el día 28 de febrero, unas pocas líneas urgentes, a medianoche, con la noticia de que el cáncer ya le ganó la partida, no dan cuenta de la potencia tersa de una mujer que hizo del vivir un tratado de inteligencia. Una delicada esgrima de rebeldía.

Fuentes: *El País Semanal* («Ana María Moix, una poetisa enfadada»), *La Vanguardia* («Una biblioteca para Ana María»), *La Vanguardia* («Dos pueblos que eran dos mundos») y *El Mundo* («Muere la poetisa Ana María Moix, esgrima de rebeldía»).



Ana M. Moix. Foto Marce-Ki Saenz 1986



Alguns records de l'Ana

Escriure sobre l'Ana, quan no fa ni mig any que ens va deixar, és per qui subscriu aquestes línies francament colpidor. L'Ana va ser durant pràcticament tota una vida, la del meu germà i un servidor, una segona mare, una «tieta», que en dèiem de forma sorneguera, i més des que un policia a la duana de Portbou es va dirigir a ella, davant nostre, en termes de «¡usted, la tía!». Era una tieta, una mare, una confident —«no li ho diguis a ta mare», ens advertia quan ens permetia transgredir en segons què—, i alhora una fervent defensora de les decisions de la cap de família —«no has sentit el que ha dit la teva mare!»—



Ana M. i Terenci. Foto Colita 1990

L'Ana va raure a casa cap al 1979, quan encara vivíem al pis del carrer del Cardenal Reig, a tocar del Camp del seu estimat Barça, i des de llavors a ençà va exercir de tieta, de mare i fins i tot de pare, als pisos de Villarroel amb Rosselló i, posteriorment, al carrer d'Enric Granados, a l'actual Antiga Esquerra de l'Eixample, barri que va fer-se seu fins al punt de nodrir-se de les històries dels seus veïns per a escriure el seu darrer llibre publicat, *Manifiesto personal*, del 2011.

A ella, però, li agradava reivindicar-se filla del que ara en diuen el Raval de Ponent. Era del carrer Joaquim Costa, de «les Rondes», com li agradava definir l'indret a on va viure de petita, espai històric de la Barcelona Vella d'on considerava que havia sortit el bo i millor de la ciutat —«de la Diagonal cap amunt no hi ha hagut mai una bona idea», declarava el 2004 en una entrevista al setmanari *El Triangle*.— De petits, era normal que els diumenges al matí ens dugués a passejar per la Rambla. Li agradava amarar-se de la bellesa que desprenia llavors el passeig més emblemàtic de Barcelona: la de la barreja i la singularitat dels passavolants. Volia que entenguéssim que el món era allò, que la vida val la pena quan es conrea la curiositat, es busca el contrast i es va a la recerca de la humanitat. L'Ana també gaudia descobrint-nos coses i atribuint-se mèrits que a molts altres adults segurament no els passava pel cap: «Qui et va ensenyar a llegir i a escriure?», ens preguntava de tant en tant. El cert és que, a banda de contribuir com cap altre a la nostra humil instrucció—tant en el vessant més acadèmic com en tot allò que avui en diríem «políticament incorrecte»—, l'Ana podia adjudicar-se en especial un mereixement que va manllevar als homes de la família: va ser la primera persona que ens va dur a futbol.

Tafanera de mena, va obrir les portes de casa a personatges de tot tipus, amb tota classe de propostes i converses. Acostumava a citar-los a mitja tarda i els rebia al menjador, a on seia a un sofà amb orelleres, a recer del seu gos Pato, que jeia indiferent al discurs del convidat de torn. I quantes coses es van contar en aquell racó! Ana María Moix segurament fou la persona del planeta Terra que va escoltar mai a més persones. Recollia històries que després li agradava recrear a taula, assaonades sovint amb dosis d'humor que semblaven un relat en forma de comèdia. De vegades, quan venia gent a sopar, a l'hora de les postres s'excusava i seia al sofà amb orelleres, a on acostumava a parar l'orella. Més d'un convidat es quedava llavors de pedra quan intervenia de forma sobtada per corregir qualsevol dada que sortia a la sobretaula.

Quan marxaven els forasters, deïa la seva sobre el que s'havia parlat durant el sopar. La complicitat amb la família, és a dir, amb ma mare, el meu germà i un servidor, era un dels valors que més apreciava. «M'heu trobat a faltar?», demanava quan tornava d'algun viatge. I la resposta era sempre sí.





Petit homenatge a Miquel



Si hi va haver un fet que va marcar la vida de l' Ana María va ser la malaltia i la mort del seu germà Miquel, que va morir als 18 anys (ella en tenia 15).

No sols la mort del seu germà va marcar la seua vida, sinó que també va estar molt present en la seua obra. Els que l'han llegit ho han comprovat (i els que no ho heu fet, encara hi sou a temps).

Una de les passions de l' Ana María era la poesia, de fet en va escriure i també en va publicar algunes col·leccions. És per això que ens agradaria acabar aquest

petit repàs de la seua biografia amb un poema que va escriure el seu germà Miquel poc abans de morir.

Habló un poeta en un libro
de una vida muy singular,
en la que el vivir y soñar
era el mayor empeño,
pues según él, cualquier hombre
sólo por haber nacido
caía siempre perdido
en la espesura del sueño.
Esto lo dijo un poeta
pero yo no puedo creer
que la vida pueda ofrecer
reposo tan placentero,

pues ya no sería vida,
el soñar, siempre soñar,
y sólo poder despertar
con el suspiro postrero.
Yo veo de otro modo
el móvil de nuestro vivir,
yo creo que hay que sufrir
aún cuando se esté muerto,
como sufre el que navega
sin hallar jamás la orilla.
La vida es una pesadilla
que hay que vivir despierto.

Miquel Moix



Lo cànem

La planta és de la família que porten per nom *cànnabis sativa*, des de l'antiguitat fins als anys 30-40 del segle XX era juntament en l'espart, el lli i d'altres plantes, la forma d'obtenir les fibres necessàries per confeccionar teles i cordes imprescindibles per navegar els vaixells. Les veles del vaixells del descobriment d'Amèrica o la mateixa bandera dels Estats Units eren fetes de cànem.

Al mes de març, una volta la terra estava preparada, se sembrava a l'atzar caminant i escampant les llavors amb la mà, (figura 1) tot seguit es llaurava i quan eixia la planta se regava, al cap de quinze dies se regava de nou.

Al mes de setembre se tallava o arrencava. Les plantes podien arribar a tindre 3 o 4 m. d'alçada. És posaven a assecat al sol en manats, dretes sense que les fulles toquessin al terra.

Quan s'havien assecat bé, a una borrasa s'espolsaven les llavors, que es guardaven per poder sembrar l'any següent.

Se baixaven al riu, a alguna platja on l'aigua no correués. Se deixava a remull 8 o 10 dies, se netejava bé cada mata i s'eixugaven a la glera del riu el temps necessari.

Ja es podien esgramar (figura 2). L'esgramadora, (figura 3) trencava la fusta de la planta perquè el que valia era la pell de la qual s'obtenien les fibres. Amb estes, se feien manats que s'estovaven amb una pala de fusta, (figura 4).

Després se passava pel rascle, (figura 5), fet de pues metàl·liques. Això se deia pentinar-lo. D'esta manera els fils quedaven paral·lels i podien filar-se millor.

Entenem ara el perquè allò de «n'ha passat més que el cànem».

El filador (figura 6.1) era una roda gran que feia voltar el fus (figura 6.2), on se lligaven les primeres fibres que l'home portava lligades a la cintura, (figura 7). Caminant cap enrere les deixava anar a poc a poc. De manera que el resultat de voltar la roda que girava el fus i al soltar les fibres caminant enrere, s'anaven trenant les fibres.

Se podia fer taleques, borrasques, camises de llenç, espartenyets, etc.

Les llavors, a més a més de servir per sembrar de nou l'any següent, també s'utilitzaven per a donar-les als moixons, normalment mascles, per fer-los servir de reclam. Com a remei per al mal de queixal, rosegant-les; també com a remei per al mal de cap, bullint-les i colant-ne l'aigua.

Mario Rius Roc

Manuel Franc Rams (E.P.D)

P.Vidal

Maria Ràfales Tomàs

Miquel Pont (*Calenderi dels oficis*)

Viquipèdia

Museo del esparto

JMa Ràfales Vidal

MMXIV



Figura 1

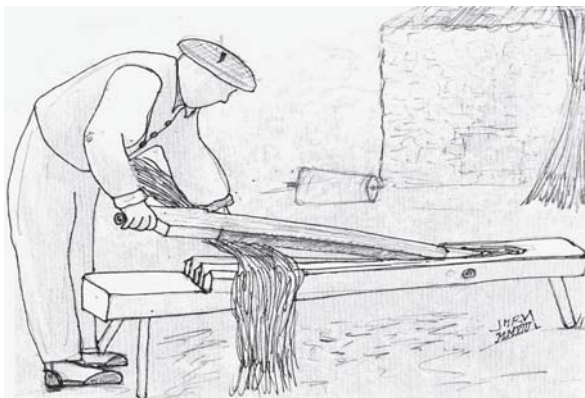


Figura 2

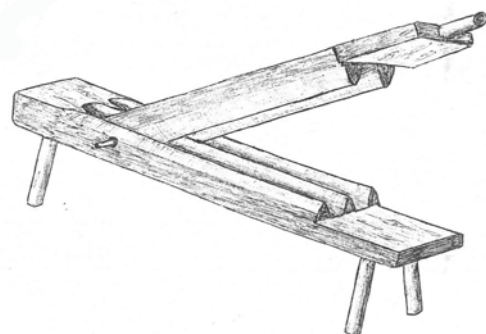


Figura 3



Figura 4



Figura 5

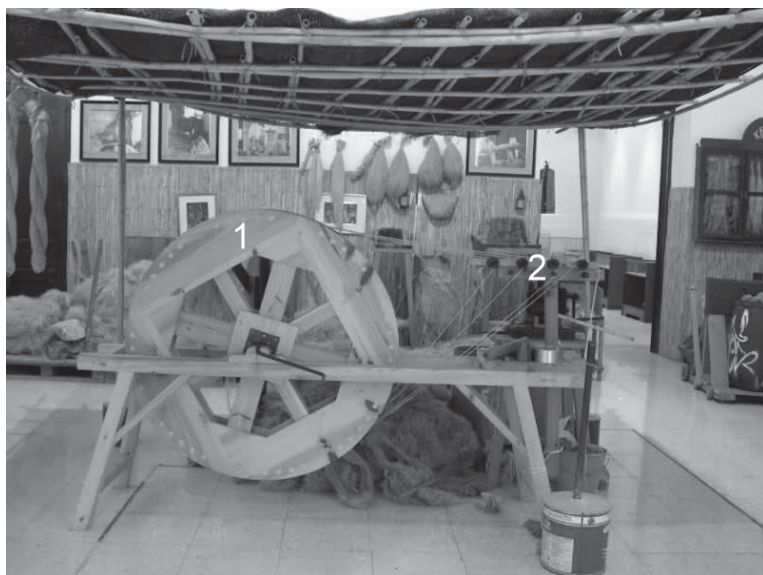


Figura 6.1 i figura 6.2



Figura 7
Gregorio Mompel i Raimundo Ràfales
Tomàs fent soges de cànem



Esgramadora del Museu Etnològic

Los canyissos

Les canyes, material resistent que es troba a les vores dels rius, sèquies etc, pesa poc, és fàcil de treballar i sobretot barat.

Els canyissos s'han emprat des de temps immemorials per a labors de casa, per estendre les hortalisses de manera que es conserven millor; així també, quan se matava el bacó, s'hi estenia la carn al damunt. S'utilitzaven per a la construcció, fer teulades, divisions d'habitacions etc.

Les canyes se tallaven al mes de febrer i es deixaven fins al mes de març perquè suessen i estiguessen mes eixutes.

Tot començava en los «mogles» (motles), que són dos canyes que porten uns filferros de manera que, en posar les canyes verticals quedant lligades dalt i baix, mantinguessen l'estructura i en teixir no es moguessen (Foto 1).

Les canyes més rectes se ficaven a les vores. Per teixir es partien unes canyes en lo badador (Foto 2), que és una fusta en tres o quatre canelons de manera que una canya es divideix en tres o quatre parts. Les que es teixien en lo badador de quatre s'empraven per a la construcció, ja que així s'agafava millor per haver-hi més espessor de canya. Al'hora de teixir, es començava per baix i s'anava pujant cap dalt.

Com que es treballava amb les mans, no era estany que es fessen alguna esgarrapada, un tall, i per curar-la s'hi posaven la teranyina que les canyes tenen dins.

Al cap del dia, la tia Tomasa Catalán i l'oncle Pepito Tena podien fer 6 canyissos entre els dos. Los darrers els van fer als anys 80 i es venien per 100 duros (500 pessetes) cada un, que són 3 euros d'ara. (Infomració de Tomasa Catalán i Pepito Tena .1998)

**JMa Ràfales Vidal
MMXIII**



Foto 1



Foto 2. Lo badador de canyes.



Tomasa Catalán i Pepito Tena fent un canyís. Any 1998

Activitats de l'Associació

Estos darrers anys, entre altres coses, hem fet:

-Millorar i ampliar el Museu Etnològic. Hem fet una nova sala amb dos espais: lo forn de pa i despatx, i una fusteria.

Cal senyalar que el disseny de la esta nova sala va ser objecte del Premi Ricardo Magdalena de la Institución Fernando el Católico de la Diputación Provincial de Saragossa. De 35 projectes va ser el guanyador «por la cuidadosa inserción de la reforma del Museo en su complejo entorno urbanístico. Las salas del nuevo museo regeneran la fragmentación del sitio y aportan enlaces entre la tradición y la arquitectura».

També fou finalista en la XXVII edició del Premi d'Arquitectura Garcia Mercadal. Va ser seleccionat pel Col·legi d'Arquitectes d'Aragó entre un total de 50 obres que es van presentar al premi. Des de aquí volem felicitar i agrair als arquitectes, Héctor Jala i Mònica Moreno.

Heraldo de Aragón | Martes 18 de diciembre de 2012

CULTURA Y OCIO | 47

La ampliación del Museo Etnológico de Nonaspe, premio Ricardo Magdalena de arquitectura

El jurado valora el trabajo de Jala y Moreno por «la cuidadosa inserción de la reforma del espacio en su complejo entorno urbano»

ZARAGOZA. Los arquitectos Héctor Jala (Zaragoza, 1972) y Mónica Moreno (Barcelona, 1971) reaccionaron ayer «con sorpresa» al conocer que su equipo había ganado el XXXIII Trofeo Ricardo Magdalena, que concede anualmente la Institución Fernando el Católico, por tratarse de un proyecto pequeño de solo 41.000 euros, pero «sensato». El jurado valoró la ampliación del Museo Arqueológico de Nonaspe «por la cuidadosa inserción de la reforma en su complejo entorno urbano. Las salas -continúa el fallo- del nuevo museo regeneran la fragmentación del sitio y aportan enlaces entre la tradición y la arquitectura contemporánea».

Además, la cátedra de arquitectura de la Institución Fernando el Católico decidió también otorgar una mención al proyecto de Olga Barriando Escuin «por la flexibilidad de la reforma interior de la vivienda-estudio llevada a cabo en la calle de Don Jaime 32, Zaragoza. La intervención -argumenta el jurado- refleja bien la adaptación de la arquitectura existente a las nuevas formas de habitar».

También, a título póstumo, el jurado acordó conceder el Diploma al Mérito en la Arquitectura «a la memoria de José Luis Borau, jurado que fue del Trofeo en 2008 e ilusionado defensor de la completa recuperación del Rincón de Goya de Zaragoza».

Proyecto de los Amics'd Nonasp
La reforma del Museo Etnológico de Nonaspe responde a un proyecto, impulsado por los Amics'd

FALLO DEL JURADO

De los 35 edificios que concurrían al premio, el jurado eligió vencedor al proyecto de Héctor Jala y Mónica Moreno «por la cuidadosa inserción de la reforma del Museo Arqueológico de Nonaspe en su complejo entorno urbano. Las salas del nuevo museo regeneran la fragmentación del sitio y aportan enlaces entre la tradición y la arquitectura».

Nonasp en 2002, para la recuperación de una antigua casa ubicada en el casco viejo del pueblo zaragozano. En una primera fase se amplió el espacio en altura, con dos plantas más, y ahora se ha llevado a cabo una ampliación en la parte trasera del edificio para cubrir un patio y anexionar un solar contiguo a la vivienda.

«El objetivo de las obras ha sido incorporar el entorno urbano al museo y, al mismo tiempo, abrir la casa a la calle con una ventana y un pequeño mirador», cuenta Jala desde Barcelona, donde tiene su estudio de arquitectura.

«Como había poco presupuesto, el proyecto ha sido de pequeños detalles, con movimiento de pocos elementos, muy austero, utilizando materiales de la zona como el acero corten -que se oxida con el paso del tiempo- y estructuras de hormigón. Pero, so-



Vista exterior del Museo Etnológico de Nonaspe. HÉCTOR JALA



Interior reformado del Museo. HÉCTOR JALA

OTRO GALARDÓN

LOS MAGÉN TRIUNFAN EN EUROPA

Los zaragozanos Jaime Magén y Francisco J. Magén, fundadores de Magén Arquitectos y graduados de la Universidad de Navarra, han sido premiados con el Europe 40 Under 40 International Award, que reconoce a los 40 arquitectos menores de 40 años más destacados en Europa. La distinción, promovida por el Centro Europeo de Diseño de Arte, Arquitectura y Estudios Urbanos, conjuntamente con The Chicago Athenaeum, tiene como objetivo identificar y promover la nueva generación de talento europeo de arquitectos, paisajistas, urbanistas y diseñadores industriales de Europa. Los 40 galardonados provienen de 14 países: Austria, Bulgaria, Dinamarca, Francia, Alemania, Gran Bretaña, Grecia, Italia, Malta, Países Bajos, Polonia, Portugal, Turquía y España. Por parte de éste último solo han sido distinguidos los Magén y el catalán Pepe Gascón.

bre todo, muy sensato», afirma el arquitecto.

A pesar de los pocos recursos de que disponían los dueños de la casa-museo para su restauración, según Jala, «la reforma ha dado a la vivienda más luz interior y, al mismo tiempo, ha exigido un proceso constructivo sin dificultades, de bajo coste».

El Museo Etnológico de Nonaspe, de planta baja y dos alturas, ofrece la posibilidad de conocer cómo eran algunos oficios del pasado y, además, guarda distintos aperos de labranza. Además de este espacio museístico, el estudio Jala & Moreno, conocido en Barcelona por el diseño de colegios y guarderías, trabaja en la actualidad en la rehabilitación de la antigua cárcel del pueblo, así como en algunas pequeñas viviendas privadas de la zona.

ÓSCAR NIETO



Ara el Museu consta de 17 espais expositius amb un total de 440 m2. A la tercera planta hem dedicat uns espais al tema de fer pilotes, a la bugada, carnisseria, pastors, etc...

La gent de Nonasp ens ha continuat donat coses per al nostre Museu. Estes són les últimes que ens han fet donació:

Cooperativa Agraria San Miguel

Família Altés

Mercedes Alañà Reyes

Rosalía Ribes

José Puyo Vicente de Maella

María Alfonso Andreu

Renfe ADIFF

Ángel Puertolas Llop

Luís Freixa Bondia

Ma Carmen i David Zurita

Agustín Oliver de Favara

Josefina Turlán E.P.D.

Antonieta Arnau

Francisco Campanales

Francisco Freixa Monpel

Alejandro Vicente Bielsa

Francisco Casamian Albiac

Isabel Bosch

Mario Palma

Blas Mur Roc

Claudio Alfonso Albiac

José María Roch Moreno

Eloy Rams Llop

Maite Oset Borraz

M. Luisa Ráfales Maza

Rosamari Tena Catalán

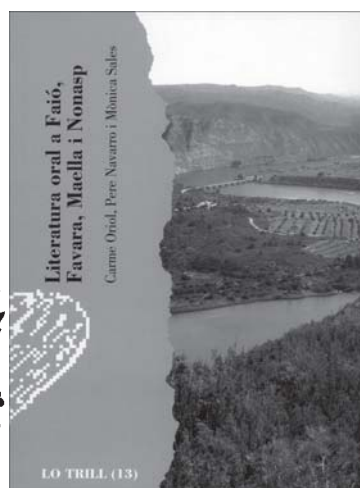
Pepita Gil Hernandez

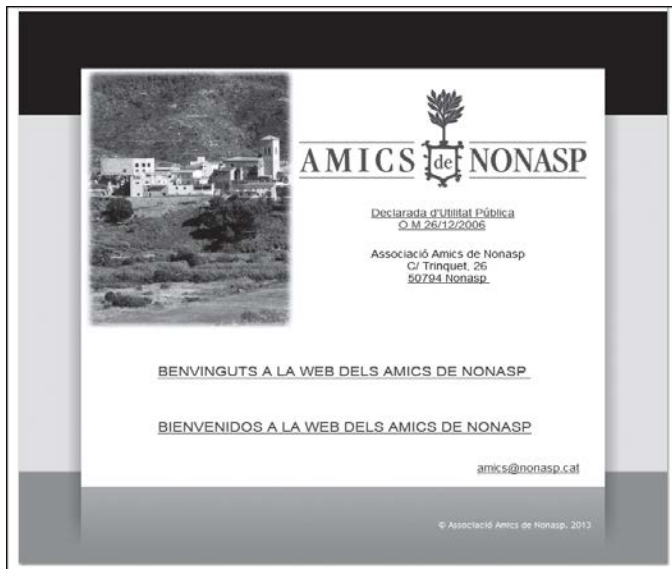
Rodrigo Paricio Belvedere

Montse Pallarès Martinez



-Col·laborar en l'edició del llibre: *Literatura oral a Faió, Favara, Maella i Nonasp*, per Carme Oriol, Pere Navarro i Mònica Sales. «La literatura oral a la Franja d'Aragó es manté i s'expressa de forma natural en llengua catalana. Rondalles, llegendes, tradicions, acudits, parèmies, endevinalles, entrebancallengües, cançons... es conserven en el record i constitueixen un ric patrimoni que cal mantindre i preservar. Després d'entrevistar a 25 persones de Faió, Favara, Maella i Nonasp, s'han seleccionat 507 formes de literatura oral que es presenten transcrits d'acord amb les característiques pròpies del parlar de cadascun d'aquests pobles. Llengua i literatura s'uneixen en aquest llibre per divulgar-ne el coneixement i contribuir a la seua valoració i us». Este llibre el vam regalar a tots los socis.





Nova web de l'Associació.



Premi SIPA

-Organitzar, amb el suport de la Federació Aragonesa de Muntanyisme, quatre marxas senderistes los anys 2010, 2011, 2012 i 2013. D'esta manera hem donat a conèixer lo nostre poble i el nostre terme municipal a més de 700 persones de fora de Nonasp.

Me'n recordo... Els tresors de casa

JORNADA DE MEMÒRIA ORAL Nonasp, dijous 6 de desembre de 2012



Foto arxiva Amics de Nonasp

16,30 h Apertura de l'exposició
Taller infantil: Els tresors de casa

17,15 h Xerrada i exposició: "Me'n recordo. Els tresors de Casa." A càrrec de Pepa Nogués, antropòloga. Amb la participació de senyores informants de Nonasp.

18 h Visita guiada al Museu Etnològic de Nonasp: "Els objectes parlen. Un viatge a la memòria." A càrrec de Daniel Maza, historiador i president del museu.

18,45 h Cant de Jotes. Amb la participació de Laura Satué, cantautora de jotes i guanyadora del Premi de Jotes en Català de l'Ajuntament de Saragossa.

Per a finalitzar, s'oferirà una xocolatada.

Organitza:



Amb la col·laboració de:



Amb el suport de:



-Col·laborar amb l'Aula d'Artesanies, Tradicions i Ecologia de l'Associació Cultural d'Arnes La Bresca, amb el projecte: Jornades d'Identitat i Història Oral: Me'n recordo. Els tresors de casa.

-Al mes d'abril de 2014 ens van comunicar que havien donat al nostre president un premi del Sindicato de Iniciativa y Propaganda de Aragón, per ser una de las «personas ordinarias que hacen cosas extraordinarias por el turismo y la cultura aragonesa».

-Renovar tota la nostra web.



Romualdo Albiac Albiac

(«Romaldos», com era conegut a Nonasp)

14/08/1939-14/01/2014)



El 28 de setembre de 2013, Romaldos va estar visitant el Museu Etnològic junt en la seua família i amics. Estava de visita al poble amb el motiu de celebrar els seus 50 anys de casat, la que seria la seua darrera visita.

En esta ocasió ens va portar els seus llibres, *La carreteria del Bajo Aragón* i *Aprendiendo a invertir*, per a la biblioteca del Museu. Firmats i dedicats, detallista ell, com sempre. Anteriorment també ens havia regalat un quadre pintat per ell, sobre la sega.

Durant la visita a les diferents sales del Museu, ens animava, com sempre feia, perquè continuéssim en la recuperació i divulgació del nostre passat, que a ell també li agradava recordar sovint. A més de posar en valor i al lloc que es mereix la nostra llengua i cultura.

Encara que vivia lluny, mai va deixar de pensar en el poble i en algunes ocasions va col·laborar amb alguna aportació.

L'any 1981 ja va fer una exposició de pintura al Sindicat, organitzada per l'Ajuntament, junt amb altres artistes. D'exposicions no en feia gaires, ja que ell havia de treballar per guanyar-se la vida i no tenia gaire temps. Esta que feia a l'Ajuntament del seu poble li va fer una gran il·lusió.

Sobre l'aspecte cultural de Nonasp, va animar la gent perquè s'arrimés a mantenir la cultura, ja que a la llarga donava moltes satisfaccions. A ell li havia passat.

També podem recordar l'article que va escriure a la revista *Lo Portal* l'any 1984, parlant de l'ofici del seu pare (esquilador d'animals), deia així:

Allí tenía su silla de madera, heredada ya del abuelo, para, subido en ella, llegar al lomo de las caballerías mas altas,

Su rollo de cuerda, para atar las patas y la cola a las mas peligrosas. El "torsedó", para apretarles el "morro", compuesto de dos palos dentados que se ataban con un cordel; Máquinas de diferente número para rasar mas o manos. Tijeras, para recortar y hacer dibujos en las ancas y la cola.

"L'asturiadó de les mosques", compuesto de un mango de madera y el pelo largo de una cola de caballería. (El trabajo de "asturiadó" le correspondía al dueño del animal)

También el "rascadó", (especie de peine de hierro), tenía su cometido; rascar a la bestia antes y después del esquilado.

Una silla alta de "vova", presidía el lugar, en ella se cuelgan y depositan, los aperos de trabajo.

Se puede apreciar también allí, una bolsa de cuero recio, con remaches y vandolera, para llevar colgada en el hombro, cuando hay que hacer un trabajo a domicilio.

Con éste variopinto escrito, no pretendo hacer un homenaje a mi padre, ni tampoco al oficio que desempeñó, junto con el de agricultor, pero si creo interesante que de alguna manera quede constancia de una profesión, costumbres y retazos de una época no lejana, pero que irremediamente forma ya parte del pasado de nuestro querido pueblo.

Romualdo Albiac(hijo)

L'any 1994 va fer una altra exposició de pintura a l'Ajuntament, esta vegada només amb els seus quadres. En aquesta ocasió, la Televisió de Nonasp li va fer una entrevista en què primer de tot va agrair a l'Ajuntament de Nonasp per donar-li la possibilitat d'exposar les seues obres. També va agrair a tota la gent que havia anat a veure-les, que van ser moltes.

A la pregunta de quan havia començat a pintar, va dir que no ho recordava, però que des que va agarrar un llapis, ja va fer ratlles i dibuixos, era una de les aficions que havia tingut sempre. Ens va dir que les influències més importants eren les de Goya i Rembrandt. Li agradava sobretot el retrat, si bé en l'exposició no n'hi havia gaires. Una de les pintures que li agradaven més era *La cuinera*, de Vermeer.

El 14 d'abril de 2001 va presentar a Nonasp el llibre *la Carretería en el Bajo Aragón*, que havia escrit i dibuixat, per preservar un ofici en què havia treballat. Ell el va aprendre a la fusteria de l'oncle Cándido Tena.

Va parlar dels records que li venien a la memòria quan escrivia el llibre, les seues raïls, el poble, la família, amics, i va recordar, com deia Raimon, que «qui perd els orígens, perd la identitat». No oblidava les nits de rondalla, les partides al guinyot i a la botifarra, el sabor de la botifarra de sang i ceba que per a ell era únic.

Del llibre, va dir que n'hi havia pocs d'escrits d'un ofici tan antic. Escrit amb tot l'afecte. Va disculpar-se dels possibles errors, ja que ell, a l'igual que molta gent del seu temps, no havia tingut el privilegi de tindre una formació superior. Havia tingut de treballar, com tots, des de ben jove. Va acabar donant gràcies a l'Ajuntament, als Amics de Nonasp i a Miguel Caballú.

Des d'esta revista *l'Eixam* volem fer un petit record, petit però sentit, de l'amic i molt nonaspí, «Romaldos».

Romaldos, et recordarem.


JMa Ràfales Vidal
MMXIV

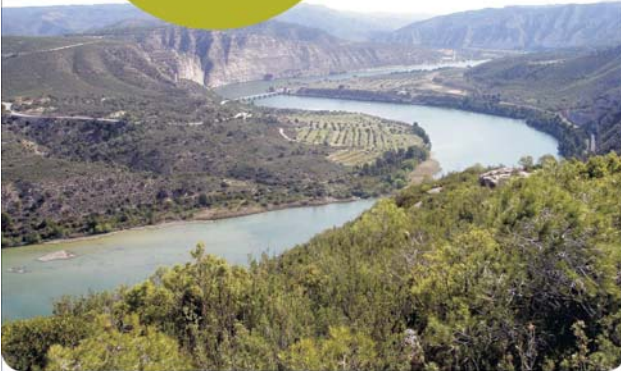


Romualdo en el museu amb la família el dia 28 de setembre de 2013

1 **MARXA** Baix Matarranya Nonasp

Diumenge 10 d'octubre de 2010

Organitza: AMICS  NONASP



Recorregut curt: 12 km
Recorregut llarg: 22 km
(per al que vulgue, s'afegeixan 4 km més, fins a un mirador)

Més informació i inscripcions:
www.amicsdenonasp.org


Quota d'inscripció: 15 € adults
8 € menors de 12 anys

Termini màxim d'inscripció:
fins divendres 1 d'octubre de 2010

Places limitades a 300 persones


Marxa puntuable a la 5a COPA i 5a LLIGA de «Andadas Populares de Aragón»


DEL LABREX



2 **MARXA** Baix Matarranya Nonasp

Diumenge 2 d'octubre de 2011

Organitza: AMICS  NONASP



Recorregut curt: 15 Km.
Desnivell 130 m
Recorregut llarg: 23 Km.
Desnivell 160 m

Més informació i inscripcions:
www.amicsdenonasp.org


Quota d'inscripció: 15 € adults
8 € menors de 12 anys
7 € només dinar

Termini màxim d'inscripció:
fins divendres 23 de setembre de 2011

Places limitades a 400 persones


Marxa puntuable a la 6a COPA i 6a LLIGA de «Andadas Populares de Aragón»

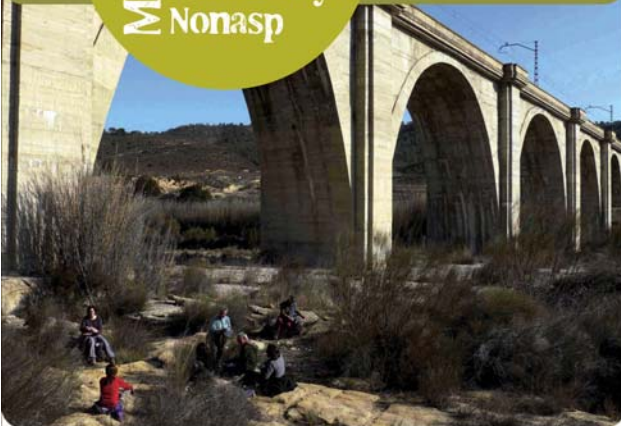
DEL LABREX



3 **MARXA** Baix Matarranya Nonasp

Diumenge 7 d'octubre de 2012

Organitza: AMICS  NONASP



Recorregut curt: 12 km
Recorregut mitjà: 15 km
Recorregut llarg: 24 km

Quota d'inscripció*: 15 € adults
8 € menors de 12 anys
7 € només dinar

*descompte de 3 € per a socis i federats


Termini màxim d'inscripció:
fins dilluns 1 d'octubre de 2012

Places limitades a 400 persones

Marxa puntuable a la 7a COPA i 7a LLIGA de «Andadas Populares de Aragón»


Més informació i inscripcions:
www.amicsdenonasp.org

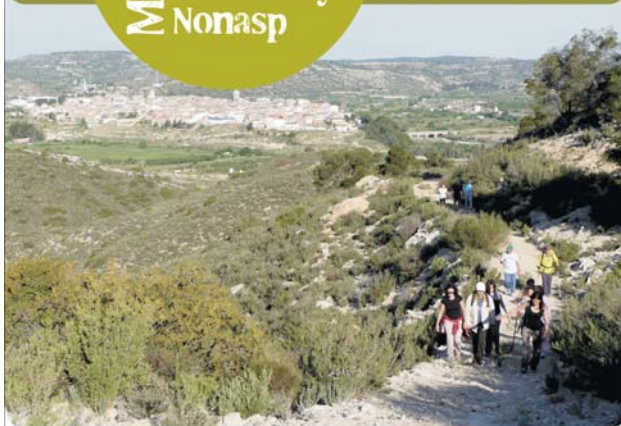
DEL LABREX



4 **MARXA** Baix Matarranya Nonasp

Diumenge 6 d'octubre de 2013

Organitza: AMICS  NONASP



Recorregut curt: 12 km
Recorregut llarg: 21 km

Quota d'inscripció*: 15 € adults
8 € menors de 12 anys
7 € només dinar

*descompte de 3 € per a socis i federats

Termini màxim d'inscripció:
fins dimarts 1 d'octubre de 2013

Places limitades a 400 persones

Marxa puntuable a la 8a COPA i 8a LLIGA de «Andadas Populares de Aragón»

Més informació i inscripcions:
www.amicsdenonasp.org

DEL LABREX

